
MÉS ENLLÀ DE LA GRAMATICALITZACIÓ: EL DESENVOLUPAMENT DEL MARCADOR DISCURSIU *NO OBSTANT AIXÒ* EN CATALÀ*

BEYOND GRAMMATICALIZATION: THE EVOLUTION OF *NO OBSTANT AIXÒ* IN CATALAN

MAR GARACHANA
Universitat de Barcelona
margarachana@ub.edu

Resum: L'objectiu d'aquest treball és analitzar l'emergència del MD *no obstant això* en català. Aquesta evolució permet posar en relleu que no tot canvi en la gramàtica ha de ser estudiat des de la Teoria de la Gramaticalització, alhora que fa palesa la necessitat d'analitzar els canvis sintàctics en el context social i cultural en què es van donar. En el cas de *no obstant això*, l'estudi minuciós de les seves primeres ocurrences en català evidencia que, lluny de ser el resultat d'una gramaticalització, aquest marcador va sorgir com a resultat del calc gramatical d'una partícula originada en el llatí medieval.

Paraules clau: gramaticalització, marcadors discursius, contacte de llengües, contraargumentació.

Abstract: The aim of this piece of work is to analyse the emergence of the discursive marker *no obstant això* 'however' in Catalan. This evolution allows us to emphasize that not every change in grammar should be studied from the point of view of Theory of Grammaticalization. At the same time, the grammatical history of *no obstant això* highlights the need to analyse the syntactic changes within the social and cultural context in which they occurred. In the case of *no obstant això*, a careful study of its first occurrences in Catalan shows that, far from being the result of a grammaticalization, this marker arose as a result of the grammatical loaning of a particle originating in Medieval Latin.

Key words: grammaticalization, discourse markers, language contact, counter-argumentation.

(*) Aquest treball s'emmarca en els dos projectes de recerca següents: Grup de Gramàtica i Diacronia (2017 SGR 1337) i *Diccionario histórico de las perfrasis verbales del español* (MINECO FFI2016-77397-P). Volem agrair a Esther Artigas la seva ajuda amb els textos llatins i a Jordi Antolí la seva ajuda amb els textos catalans.

0. INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest treball consisteix a analitzar la història d'un marcador discursiu (MD d'ara endavant) del català, *no obstant això*.¹ Concretament, la nostra finalitat és provar que la seva presència en la llengua catalana no respon a un procés de canvi que pugui ser explicat des de la Teoria de la Gramaticalització. Per tal de demostrar aquesta hipòtesi, ens ocuparem de la seva aparició en català i mirarem de provar que la seva existència no té a veure amb la gramaticalització d'una clàusula absoluta com a MD —com podria fer pensar la seva forma—, sinó amb el contacte de llengües i amb les retòriques de finals de l'edat mitjana i del (pre)renaixement, que preconitzaven la imitació del llatí, erigit en model d'escriptura per a les llengües vernacles de l'occident europeu. L'evolució de *no obstant això* en català s'explica, doncs, com a conseqüència d'un canvi de dalt cap avall que es repeteix en diferents llengües europees, fins i tot fora del domini romànic.

Aquest objectiu particular en comporta un altre de més general, ja que volem posar l'èmfasi en el fet que no tota evolució gramatical ha de rebre necessàriament una explicació fonamentada en els pressupòsits teòrics de la Teoria de la Gramaticalització. El desenvolupament gramatical pot tenir a veure amb la història textual i cultural que envolta —alhora que condiciona— els parlants.

Les dades en què fonamentem el nostre estudi han estat extretes dels corpus CICA i CIMTAC (Antolí & Sánchez 2014; Antolí 2018; Torruella 2016). Les cerques han tingut en compte les possibles variants ortogràfiques que *obstant* hagués pogut tenir en la llengua d'èpoques passades (*ostant*, *ostante*, *obstant*, *obstant*, *obstantes*, *obstants*), per bé que només n'hem trobat exemples sota la forma *obstant(s)*. Així hem aplegat 1084 contextos en què apareix *obstant*, precedit o no de la negació. D'aquestes ocurrències, només n'hem pres 1001 per als còmputos estadístics. Hem deixat de banda exemples la datació dels quals es trobava a cavall entre dos segles i els procedents de tradicions textuals que al CICA i al CIMTAC no tenen continuïtat al llarg de tota la diacronia estudiada. Tampoc no formen part dels còmputos estadístics els casos en els quals *obstant* no va acompanyat de l'adverbi de negació.

1. Quan ens referirem a aquest MD, ho farem sota la notació *no obstant això*, que comprendrà també les formes *això no obstant* i *no obstant*.

1. L'ESTUDI HISTÒRIC DELS MARCADORS DEL DISCURS

Els MD són peces clau en la construcció textual, les quals funcionen com l'engranatge que organitza i estructura la informació textual i faciliten, alhora, la seva interpretació per part dels receptors. Ara bé, malgrat aquesta importància, l'interès pels MD és relativament recent; no debades durant força anys els treballs sobre la llengua no van superar el nivell oracional. En conseqüència, l'estudi dels MD ha passat d'uns estadis en què, en el millor dels casos, aquestes partícules gramaticals ocupaven anotacions marginals en els estudis lingüístics, atès que eren considerats elements perifèrics de la gramàtica, a una eclosió de treballs sobre el tema.² El naixement dels estudis sobre els MD ve acompanyat del desenvolupament, als anys 70 i 80 del segle passat, de la Lingüística del Text (cf. Halliday & Hasan 1976; Mederos 1988; Villaça 1989; Beaugrande & Dressler 1981/1997), de la Teoria de l'Argumentació (Ducrot 1972, 1984, 1995; Ducrot *et alii* 1980; Anscombe & Ducrot 1983/1994) i de la Teoria de la Rellevància (Sperber & Wilson 1986/1994; Blakemore 1987). Aquestes teories van proporcionar als investigadors les eines teòriques precises per a afrontar amb èxit l'estudi dels MD, que es va desenvolupar en un principi en el terreny de la sincronia.

La irrupció de la teoria de la gramaticalització en les dècades dels 80 i 90 del segle XX va confluïr amb aquest interès pels MD.³ Així van començar a dedicar-se estudis a l'evolució dels MD. Per exemple, Traugott (1982), per il·lustrar el canvi semàntic que es dona en els processos de gramaticalització, va proposar casos concrets de creació de MD. Tanmateix, la singularitat d'aquests elements —peces de la gramàtica, però amb funcionament discursiu— va suscitar una polèmica interessant, atès que la gramaticalització s'havia definit com una evolució cap a la gramàtica que s'entenia en termes de pèrdua (sintàctica, semàntica i fònica) i d'una rigidificació de l'ús de les peces afectades (cf. els paràmetres de Lehmann 1995). Si la gramaticalització comportava fixació i pèrdua de llibertat combinatòria, semàntica i sintàctica, l'evolució dels MD havia de quedar fora, atès que aquests, sovint, adquirien en l'evolució una més gran llibertat de posició en l'enunciat i experimentaven un augment de l'abast sintàctic, sense que la pèrdua de cos fonètic fos una constant de la seva història.

No obstant això, molts autors defensaren que els MD, en tant que elements de la gramàtica, podien ser estudiats dins la Teoria de la Gramaticalització. Neix així la

2. Nebrija (1492), Valdés (1535), Covarrubias (1611) o Bello (1847/1988) contenen referències als connectors i als marcadors discursius, però mai no van ser objecte d'un estudi exhaustiu.

3. Els precedents de la Teoria de la Gramaticalització són anteriors i es remunten al segle XIX (Garachana 1997: 24-36 i Garachana 2015). A més a més, des de la dècada dels anys 70 del segle XX s'havien publicat estudis importants com ara els de Givón (1971, 1979) i Li & Thompson (1974, 1976).

versió estesa de la Teoria de la Gramaticalització, que estableix que, tot i que el discurs no és al mateix nivell que la gramàtica, aquesta es nodreix de formes del discurs i viceversa. Atès que el discurs no és un nivell de descripció gramatical, sinó que es fa amb peces lèxiques i gramaticals, no sembla erroni que la discursivització pugui ser abordada des del marc teòric de la gramaticalització (cf. Traugott 1995; Brinton 1996; Lenker 2000). En una posició oposada se situen autors per als quals la creació de peces del discurs és un cas de pragmaticalització (Aijmer 1997; Erman & Kotsinas 1993; Norde 2009, 2011; Ocampo 2006).⁴

Independentment de la postura teòrica que s'adopti, les reflexions sobre l'emergència dels MD van afavorir el desenvolupament de treballs centrats en la història d'aquestes peces del discurs. Pel que fa al català, hem de fer esment dels treballs d'Alturo i Chodorowska (2009), Batllori i Suñer (2004), Cuenca (1992-1993), Cuenca i Massip (2005), Estellés Arguedas i Cuenca (2017), Garachana (2013, 2019), Marín (2004, 2005a/b), Marín y Cuenca (1999), Marín i Cuenca (2000), Martínez (2017, 2018), Massip (2003), Obis (2017), Sancho (2001).

Els estudis diacrònics sobre els MD sovint s'enfoquen des d'una òptica centrada en els mecanismes que la Teoria de la Gramaticalització va establir com a bàsics per tal de mesurar l'avenç de la formació de les paraules gramaticals. Aquest és un fet que afecta l'estudi dels MD de llengües diverses i que fa palès l'ampli poder explicatiu d'aquesta teoria, que sovint s'identifica amb la creació de la gramàtica (Mengden & Simon 2014). Així, en l'estudi diacrònic dels MD, l'interès se centra de manera particular en el canvi semàntic, sovint d'arrel metafòrica i més recentment atribuït a mecanismes metonímics, tot i que també es para especial atenció a la reanàlisi sintàctica que acompanya el desenvolupament d'un nou significat, juntament amb l'ampliació de l'abast dels MD un cop gramaticalitzats. Finalment, els canvis fonològics també ocupen un espai preferencial, de manera particular tot el que té a veure amb la independència entonativa dels MD dins de l'enunciat.

A banda de la importància que tenen aquests treballs sobre la gramaticalització (o pragmaticalització) dels MD, volem subratllar el fet que, com avançàvem en la introducció, l'explicació de la formació d'aquestes peces de la gramàtica no s'esgota en aquestes teories. L'evolució que experimenten, com el canvi lingüístic en general, no és insensible als períodes històrics, ni a les tradicions discursives, ni als fenòmens culturals que es donen en cada moment de la història de les llengües (Garachana 2018; Kabatek & Gerards 2018; Loureda & Pons 2018; Octavio de Toledo 2018; Pons

4. Per a una visió de conjunt sobre la polèmica *gramaticalització* vs. *pragmaticalització*, cf. Degand & Evers-Vermeul (2015).

2015). Si acceptem aquest preàmbul, cal no enfrontar-nos al canvi gramatical prenent la Teoria de la Gramaticalització com un algoritme que, un cop introduïda la paraula etimològica i aplicant-hi els diferents processos de canvi, permeti entreveure i explicar l'emergència d'una nova paraula gramatical. De fet, no són pocs els casos en els quals l'evolució de la gramàtica és fruit de preferències estilístiques dels autors cultes, que segueixen models particulars o línies retòriques presents en la cultura de l'època. D'exemples centrats en els MD, se'n troben als treballs de Pons (2008) sobre *hoc est*, Pons (2015) sobre *sic rebus stantibus*, Llopis (2015) sobre l'evolució d'*in hoc sensu* i Garachana (2013, 2018 i en avaluació), sobre *això és, no obstante, no contrastante, no embargante; i durante*. Tots aquests treballs insisteixen en el fet que el sorgiment dels MD pot ser conseqüència directa de manlleus gramaticals originats en el llatí. A aquesta qüestió dediquem les pàgines següents, centrades específicament en la història de *no obstant*.

2. NO OBSTANT EN EL PANORAMA INTERNACIONAL

La majoria de les llengües romàniques modernes de l'Europa occidental disposen d'un MD format a partir de la construcció *no obstant(e)*. Al costat del català *no obstant (això)*, trobem l'espanyol *no obstante*, l'italià *nonostante*, el francès *nonobstant*, el portuguès *não obstante* o el gallec *non obstante / nou oustante*. A més a més, l'anglès disposa del connector *notwithstanding*, format sobre la base de la forma connectiva francesa (Chen 2002).

La forma llatinitzant d'*obstant(e)*, que remet a un participi de present llatí, fa pensar en una evolució des del llatí. Així ho proposa la *Gramàtica de la llengua catalana* (Institut d'Estudis Catalans 2016: 1160):

La construcció *no obstant* procedeix d'una construcció absoluta, en la qual *obstant* era el verb (en la forma de participi present) i prenia com a subjecte un sintagma nominal o una oració (en infinitiu o amb el verb en forma personal).

També en treballs per a l'espanyol *no obstante*, s'ha proposat una via de gramaticalització iniciada en una construcció de participi absolut que hauria evolucionat fins al MD (Garachana 1998; Pérez Saldanya & Salvador 2014; Sánchez 2014). Aquesta hipòtesi, però, ha estat rebutada en treballs recents que amplien l'òptica de la investigació per a donar cabuda a la història cultural de les llengües i, sobretot, a la història mateixa de la llengua llatina (Garachana 2018).

El primer argument per a rebatre la possibilitat d'una gramaticalització des del llatí fins a les llengües romàniques el tenim en el fet que *no obstant* es documenta de

forma paral·lela (cap a la segona meitat del segle XIV) a les diferents llengües romàniques.⁵ Així, tenim exemples del francès (1), de l'italià (2), del català (3), de l'aragonès (4) i de l'espanyol (5).

- (1) Mais nonobstant ce, fut dict par la coeur (Journ. Bg., II, I, Soutet 1990: 157)
- (2) Fece legge che ciascuno potesse torre per moglie e per marito al suo piacimento, non obstante alcuno grado di parentado o di sangue (Ottimo, I-II, Battaglia, *s.v. nonostante*)
- (3) Lo qual Johan Paló, no obstant les dites coses, s'és volgut fer esforçar a adverar (*Epistolari de la València Medieval*, 1450, CICA)
- (4) Et, çertas, la hora toda la flota de los griegos fuera cremada sin ninguna dubda si non fuera por Thelamon Aias (...); mas, non obstant la su resistencia, encara fueron cremadas mas de quinientas naues. (J. Fernández de Heredia, *Historia troyana*, 1376-1396, CORDE)
- (5) E en este tienpo genserico non obstante las juras que auia fecho con los Romanos paso a cartago la que la Reyna dido fiziera & non la pudo tomar con armas & con arte tomola (A. Martínez de Toledo, *Atalaya corónicas*, 1443-1454, CORDE)

Aquesta cronologia compartida per les llengües romàniques fa que sigui difícil parlar de l'emergència del MD *no obstant* com a resultat d'un procés de gramaticalització, si més no en les llengües romàniques. Com podem explicar, doncs, aquesta forma en les diverses llengües? Es podria proposar una gramaticalització en llatí que hagués arribat a les llengües romàniques juntament amb la resta de termes patrimonials. Ara bé, hi ha una objecció per a acceptar aquesta proposta: la forma de *no obstant*. I aquí tenim el segon argument per a posar en dubte la hipòtesi de la gramaticalització. En efecte, *obstant* presenta una forma llatinitzant amb un grup consonàntic /bs/ que s'hauria d'haver simplificat si es tractés d'una paraula patrimonial que hagués evolucionat amb la resta de paraules. Es podria objectar que es tractava d'un mot culte que va mantenir el seu aire llatinitzant. Malgrat tot, això no soluciona el problema, atès que, com queda dit, les primeres documentacions de *no obstant* es donen a la segona meitat del segle XIV, amb la qual cosa es trenca la continuïtat que hom hauria d'esperar de la gramàtica històrica. Ens cal, doncs, una alternativa que ho expliqui.

Com ja hem avançat, la nostra proposta implica considerar que *no obstant* és el resultat de la influència adstratística del llatí medieval. Aquesta hipòtesi serà desenvolupada en l'apartat 4, en el qual ens ocuparem de la història de *no obstant* en la literatura escolàstica llatina. Abans, però, tractarem *in extenso* de la història de *no obstant* en català per tal de demostrar el marcat immobilisme d'aquest marcador al

5. Amb excepció de la forma portuguesa, que, segons la consulta del corpus portuguès de Mark Davies, només es recull a partir del segle XV, i de la forma gallega, documentada a partir del segle XVII, Freixeiro (2005).

llarg de la història de la sintaxi catalana i el caràcter de forma culta fruit d'un canvi de dalt cap avall.

3. NO OBSTANT (AIXÒ) EN CATALÀ

La descripció que a la *Gramàtica de la llengua catalana* es fa de *no obstant* ve marcada per la idea de l'evolució des d'una clàusula absoluta en què *obstant* funcionaria com un participi. Retornarem un moment a aquesta descripció, ampliant la citació que donàvem en l'apartat 2 (Institut d'Estudis Catalans 2016: 1160):

El mateix origen i les mateixes funcions tenia la construcció antiga *no contrastant*, formada a partir del participi present del verb *contrastar*. En aquells casos en què aquestes construccions van seguides d'un sintagma nominal o d'una subordinada substantiva, tradicionalment se sol considerar que funcionen com una locució prepositiva, a pesar que *no obstant* o l'antic *no contrastant* mantenen el seu valor predicatiu.

Des d'un punt de vista explicatiu, aquestes paraules resulten en certa manera contradictòries, atès que s'atribueix a una construcció sintàctica dues funcions gramaticals: la de preposició i la de participi de present. El fet que la forma *no obstant* resulti tan aliena a la forma més habitual de les preposicions probablement afavoreix aquesta consideració. A més a més, molt possiblement aquesta confusió entre forma (antic participi de present) i funció gramatical (preposició, conjunció i MD) està determinada pel fet que, com moltes altres partícules gramaticals, *obstant* no sols té un significat procedimental, sinó que conserva restes d'un antic sentit conceptual, vinculat a una idea d'obstacle superat. La permanència en la llengua del verb *obstar*, que es pot definir, seguint el diccionari de l'IEC, com 'fer obstacle', pot haver afavorit aquesta idea de manteniment d'una antiga funció gramatical.⁶ Tanmateix, hi ha dos arguments per a rebatre la consideració d'*obstant* com a participi de present.

En primer lloc, el fet que en la llengua moderna no pugui funcionar sense la negació mostra que *no obstant* ha experimentat un procés de reanàlisi formal i semàntic que no ha tingut en català un reflex directe a l'ortografia (a diferència, per exemple, de l'italià o el francès). *No obstant* ha esdevingut una construcció sinònima de *malgrat*. De fet, la mateixa *Gramàtica de la llengua catalana* especifica que, en els registres formals, *no obstant* funciona com a preposició si va seguida de sintagma nominal i com

6. Per a una discussió recent sobre el significat conceptual dels MD, cf. Llopis (2016).

a conjunció quan va seguida d'una oració completiva o d'infinitiu (Institut d'Estudis Catalans 2016: 1159).

En segon lloc, i aquest és un argument creiem que decisiu per a negar el valor verbal d'*obstant*, en català no hi ha participis de present, per la qual cosa resulta difícil admetre que *obstant* pugui tenir aquest funcionament. En aquest sentit resulta interessant que la mateixa *Gramàtica de la llengua catalana* indiqui que (Institut d'Estudis Catalans 2016: 567-568):

[E]ls participis que en llatí s'anomenaven participis presents o actius van deixar en català una sèrie de formes que avui tenen únicament funció d'adjectius o de noms.

No creiem, doncs, que sigui necessari defensar un arcaisme en el funcionament de *no obstant*, ans al contrari, creiem que en català el seu funcionament és el d'una partícula gramatical.⁷ A una conclusió semblant, hi arriba Soutet (1990: 160) en relació amb la forma francesa *nonobstant*.

La situació en la llengua antiga no és gaire diferent de la que acabem de presentar per al català contemporani. *No obstant* disposava en català antic d'una forma prepositiva i d'una altra de conjuntiva (*no obstant* + SN i *no obstant que* + ORACIÓ). Les variants prepositiva (6) i conjuntiva (8) apareixen des de la segona meitat del XIV en una traducció del *Corbatxo*. El passatge corresponent a la conjunció és una traducció literal del text original de l'italià (compareu 8 i 9). L'altre exemple (6), però, sembla una aportació del traductor català, que no tradueix exactament el que es troba en el text italià (7). En efecte, la traducció catalana traïx l'original de l'italià (7), que especifica que les dones surten *non essendo i mariti presenti*, mentre que el català sosté que ho fan *no obstant lo marit present*. Això fa palès que la construcció devia estar prou arrelada per a aparèixer en altres fragments en què la còpia de l'italià no era ni de bon tros exacta.

- (6) E son cert que són prou d' aquests qui s' ardirian de negar asò si hom no u sabés. E y à moltes qui, no obstant lo marit present o aquell lexant en lo lit dorment, són anadas als

7. D'aquesta manera salvem contradiccions —i evitem la duplicació innecessària de categories gramaticals— com ara la que es troba a la *Gramàtica de la llengua catalana*, quan considera que *durant* i *mitjançant* són preposicions, mentre que *no obstant* és una resta arcaïtzant d'una funció gramatical, el participi de present, que es va perdre en el pas del llatí al català: «[...] el català només té participis de passat. Les formes que provenen dels participis de present llatins funcionen com a noms i adjectius (*amant*, *vinent*) o com a preposicions (*durant*, *mitjançant*), però no com a verbs. L'antic funcionament com a verb es pot constatar en el connector parentètic *no obstant això*» (Institut d'Estudis Catalans 2016: 932).

bordells públicament anant ab vestiments mundans, e de aquells esser partidas cansadas, mas no sadoylles. (*Corbatxo*, p. 41, l.5, CICA)

- (7) «E sono certo che sarebbono di quelle che ardirebbono a negare questo, se l'uomo non sapesse già molte, non essendo i mariti presenti o quelli lasciati nel letto dormendo, esserne ne' lupanari pubblici andate con vestimenti mutati; e di quelli ultimamente essersi partite stanche ma non sazie. E che cosa è egli ch'elle non ardiscono, per potere a questo bestiale loro appetito sodisfare? (<<https://web.archive.org/web/20100813174418/>>, <<http://www.stg.brown.edu/projects/decameron/itCorShowText.php?myID=C04>>)
- (8) quasi de tota esparansa abandonat e tot de las mies làgremes estava torbat, víu d' aquella part en la qual en la miserable vayll lo sol se lavava, venir en vers mi ab pasos suaus un home sensa alguna companyia, al qual [...] era d' estatura gran e de pèl bru, bé que en part fos tornat blanch, forsa per los anys, dels quals sexanta o més demostrava per ventura haver, e molt encorbit, e no de molt plasent presència. E lo seu vestiment era molt larch e ampla, de color vermella, no obstant que pus tenebrós fos lo loch on yo era que aquell que a sí pinten los nostres mestres; lo qual, axí com dit hé, ab passos suaus acostant -se a mi, en part me posà paor e en part me aportà esperansa. (*Corbatxo*, XIV, p.16, l.31, CICA)
- (9) [034] E, mentre che io in cotal guisa e già quasi da ogni speranza abandonato, tutto delle mie lagrime molle mi stava, et ecco, di verso quella parte dalla quale nella misera valle il sole si levava, venire verso me con lento passo uno uomo senza alcuna compagnia; [035]il quale, per quello ch'io poi più dappresso discernessi, era di statura grande e di pelle e di pelo bruno, benché in parte bianco divenuto fosse per gli anni, de' quali forse sessanta o più dimostrava d'avere; e il suo vestimento era lunghissimo e largo e di colore vermiglio, come che assai più vivo mi paresse — non ostante che tenebroso fosse il luogo dov'io era — che quello che qua tingono i nostri maestri. (<<https://web.archive.org/web/20100813174137/>>, <<http://www.stg.brown.edu/projects/decameron/itCorShowText.php?myID=C03>>)

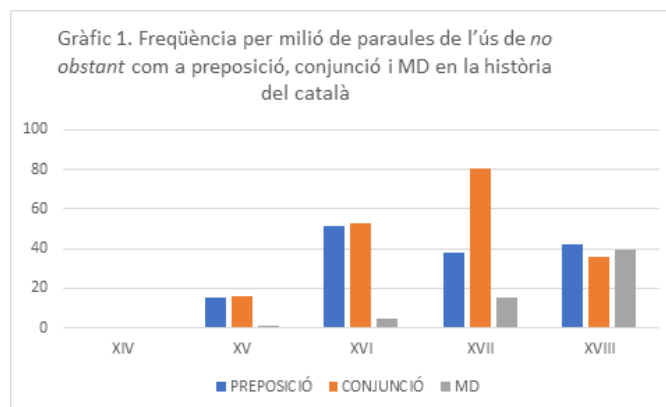
A més a més, des de la primera meitat del segle xv trobem exemples en què *no obstant* funciona, al costat d'un díctic amb funció anafòrica, com a un marcador del discurs (*no obstant* açò: exemple 10). I des de la primera meitat del segle xvii trobem ja *no obstant* no acompanyat de díctic, possibilitat que va augmentant progressivament al llarg del temps (11), la qual cosa ratificaria la seva inclusió plena en el paradigma dels MD.

- (10) Mas no obstant açò, la persecució dels cristians durava, e sent Silvestre no s' estava de fer llurs bones obres, e fou exellat tot pobre e hac -se ·n anar a la montanya menjant erbes hun gran temps. (Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, xva)
- (11) Y així, a les quatre ores i micha ixqué la processó de la iglécia. Y no obstant, tornà a entrar ya de nit, que eren les huit ores. (Dietari Joaquim Aierdi, segle xvii)

No obstant (*{SN/que/açò}*) conforma, doncs, des del català antic una construcció contraargumentativa ben establerta amb representants al terreny de les preposicions, de les conjuncions i dels MD. Si observem la Taula 1 i el Gràfic 1, que recullen l'evolució d'aquestes tres categories en català, es comprova que la freqüència de les tres categories va incrementant-se de manera progressiva fins a arribar al segle XVII (amb un petit descens de la forma prepositiva ja al XVIII). A partir d'aquest moment, és interessant de remarcar la davallada de la funció conjuntiva, que no és tan marcada en el cas de la funció prepositiva, i la continuada consolidació del MD.

Segles	PREP. Freqüència absoluta	Freqüència per milió paraules	CONJUN. Freqüència absoluta	Freqüència per milió paraules	MD Freqüència absoluta	Freqüència per milió paraules
XIV	1	0,75	1	0,75	—	—
XV	52	15,47	53	15,76	3	0,89
XVI	83	51,10	86	52,95	8	4,92
XVII	116	37,56	248	80,30	48	15,54
XVIII	109	42,19	92	35,61	101	39,09

Taula 1. Freqüències absolutes i per milió de paraules de l'ús de *no obstant* com a preposició, conjunció i MD en la història del català.

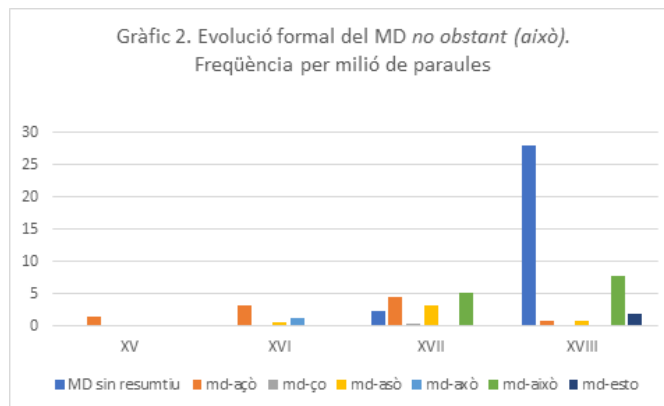

Quant al MD, l'evolució té a veure amb els canvis que va experimentar la forma d'íctica amb què es va traduir el pronom llatí *hoc* i amb l'extensió d'una forma sense pronom anafòric. Si observem la taula 2 i el gràfic 2, veurem que el pronom més freqüent fins al segle XVII va ser *açò*, que començà a experimentar la competència d'*això* a partir d'aquesta centúria. *Això* es consolidà al segle XVIII, quan, d'altra banda, la

forma *no obstant* sense cap díctic havia esdevingut la forma més freqüent. La forma *no obstant esto* és un castellanisme que es troba al *Manual d'un notari de Reus*. Es tracta, de tota manera, d'una construcció minoritària.

	XV Freq. abs.	Freq. milió paraules	XVI	Freq. milió paraules	XVII	Freq. milió paraules	XVIII	Freq. milió paraules
MD sense anafòric	—	—	—	—	7	2,26	72	27,87
md-açò	3	1,48	5	3,07	14	4,53	2	0,77
md-ço	—	—	—	—	1	0,32	—	—
md-asò	—	—	1	0,61	10	3,23	2	0,77
md-axò	—	—	2	1,23	—	—	—	—
md-això	—	—	—	—	16	5,18	20	7,7
md-esto	—	—	—	—	—	—	5	1,93

Taula 2. Evolució formal del MD *no obstant això*.

Les variacions que s'observen al llarg de la història del català quant a la forma i la funció de *no obstant* són mínimes i no permeten de sostenir la hipòtesi d'un procés de gramaticalització des d'una construcció absoluta en què *obstant* funcionés com a nucli predicatiu i el SN que l'acompanya com a subjecte. Així, quan *no obstant* apareix al costat d'un SN, el conjunt conforma un SP encapçalat per la preposició *no obstant*. L'excepció són uns quants exemples, que es poden atribuir a l'ús d'un llenguatge formulari d'arrel llatinitzant com ara el cas de (12), en el qual la preposició es posposa al SN regit per aquesta (*la lur absència e contumàcia*). Ara bé, la lectura de (12) és contraargumentativa, atès que *la lur absència i contumàcia no obstant* s'ha d'interpretar

com ‘malgrat la seva absència i contumàcia’. També trobem alguna petita variació en el cas de la forma conjuntiva, que pot aparèixer sense el *que* introductor de l’oració (13). Més endavant, a partir del segle XVI es pot trobar la preposició *no obstant de* i la conjunció *no obstant de que* (14)-(15), que potser es puguin atribuir a la influència de l’espanyol, llengua en què aquesta variant va tenir èxit com a resultat de l’extensió d’un procés de regularització paradigmàtica amb altres preposicions i conjuncions contraargumentatives (*a pesar de (que)-sin embargo de (que)*, cf. Garachana 2018). Així, doncs, el que trobem és un paradigma de partícules contraargumentatives ben conformat des dels segles XIV-XV.

- (12) e per la resta que fallirà inposarà nova peyta o cerquarà forma per quina via se pagarà, la lur absència e contumàcia no obstant. (*Manual de consell de gandia a la fi del segle XVI*, xva)
- (13) Ha -y altra congoxa que no menys agreuja la gent: car, jatsia que en temps del rey En Johan fos feta amortizació general, e altra amortizació general en temps del rey En Martí, e moltes altres particulars, emperò, lo dit En Pere Bosolú, no obstant mostren les dites amortizacions, los fa pagar certa cosa a un scrivà seu (*Epistolari de la València medieval II*, 2, xva)
- (14) se n’anà sens pagar-me lo que-m devia, que eren 47 pessas de vuyt, no obstant dels aliments que me feya dar. (*Diari de Pere Pasqual*, 1595-1644, CICA)
- (15) y no pugen rebre altra cosa per salaris y missions, sinó los dits dos sous per lliura, no obstant de que abans en algunes taules rebien salari cert (*Corts Generals de Montsó*, xv1b)

Aquesta regularitat només es veu contrarestada en alguns casos, molt pocs, en els quals es podria plantejar la possibilitat que *obstant* funcionés com un participi i formés una construcció absoluta amb el SN que l’acompanyava. Si es provés el caràcter participial d’*obstant* en aquestes construccions, aquest fet seria un fort contraargument a la nostra hipòtesi que defensa que *no obstant* va funcionar sempre en català com una partícula gramatical. Ara bé, aquestes construccions consisteixen en estructures híbrides amb una morfologia pròpia d’un antic participi de present, però un funcionament característic d’una preposició. Aquestes construccions són fruit de la imitació de la sintaxi llatina que va marcar la llengua del segle XV.

Els exemples més clars d’aquesta hibridació gramatical els trobem quan l’antic participi *obstant* apareix en forma plural (*obstants*), concordant amb un SN també plural que podria ser considerat el seu subjecte potencial. La majoria dels casos que hem recollit pertanyen al segle XV, especialment en la segona meitat. En general, es tracta d’exemples com ara el de (16), que s’ha d’interpretar com ‘malgrat els assalts secrets de l’enveja’, és a dir, la lectura de *no obstant los assalts secrets de la iniqua e porfidirosa*

Enveja no exigeix en cap moment una lectura de participi absolut, aliena a la configuració sintàctica del català. Més encara, la tònica general és que *obstant* aparegui en la forma singular acompanyant un SN plural (17). Si comparem les estructures de (16) i (17), no sembla que hi hagi cap diferència semàntica (en ambdós casos, *no obstant* funciona com una preposició que es pot glossar com ara *malgrat*). Més aviat, hem de suposar que (16) respon a una pràctica retòrica vinculada a les característiques de la llengua culta del XV, que trobà en el llatí un model estilístic digne de ser imitat.

- (16) E aquell qui era cavaller nat en pobre casa, favorit de la Fortuna [...] e axí mateix per Amor, qui és molt pus poderosa dea que la Fortuna, e nulls temps se era partida d' ell ne l' havia deseparat, ans contínuament contra la Fortuna e Infortunis guerrejant, vencent aquells, l' avia sostengut, no obstant los assalts secrets de la iniqua e porfidiosa Enveja. (*Curial e Güelfa*, segle xv)
- (17) Emperò Curial, no obstant les coses que veyà, no podia creure que la y donassen, e, d'altra part, recordant -se de la Güelfa (*Curial e Güelfa*, xv)

D'altra banda, la concordança d'*obstant* en plural amb un SN també plural és una pràctica molt poc freqüent: al CICA antic només es troben 18 casos de *no obstant* i dos casos d'una construcció sense negació (*obstants* + SN), que tampoc creiem que es pugui considerar un participi absolut. En efecte, els dos casos sense *no* (exemples 18-19), constitueixen estructures marcadament formulàries (*obstants guerres e tribulacions-obstants certs furs e privilegis*) que es troben també en singular amb gairebé cap variació (20). Aquest darrer exemple constitueix potser l'argument més decisiu per a demostrar que en aquestes estructures *obstant* no reflectia un ús efectiu de la llengua com a participi de present, ja que apareix sense negació i amb un substantiu en plural malgrat que la forma sigui singular (20). Més encara, les formes sense negació admeten una interpretació en termes causals. D'aquesta manera, (18) es pot interpretar en el sentit de «los dits veedors i prohòmens [...] a causa de certs furs i privilegis, no han pogut impetrar lo dit privilegi sense el nostre consentiment». En aquest punt, és important de no oblidar que les oracions concessives presenten causes negades (Garachana 1997, 1999). Per tant, es pot fer servir la mateixa forma sense negació per a expressar la causa efectiva.

- (18) E lo contrari evidentment és gran dan de la dita ciutat e cosa pública, segons dit havem, majorment que los dits [veedors] e prohòmens del dit offici dels assahonadors, obstant certs furs e privilegis, no han poscut impetrar lo dit privilegi sens voluntat e consentiment exprés de nosaltres. (*Epistolari de la València medieval*, II-3, segle xv)

- (19) com per totes parts a present fàcilment no ·s pot navegar, obstant guerres e tribulacions, [e] los christians bonament no guosaven ni gosen anar en Barberia ni en Spanya [...], cové, donchs, que los dits moros fessen lo tràffech de la mercaderia (*Epistolari de la València medieval*, II-2, segle xva)
- (20) E més per ço qu' el dit missatger ab diligència entenia en la deffensió dels privilegis de la dita ciutat, e per ço qu' el dit senyor rey havia conegut que, obstant los furs del (senyor) dit regne e los privilegis de la dita ciutat expressament atorgats, qu' el dit Governador ne altre official no pot tenir ne fer càrrec privada, havia manat tornar lo dit Tortosa en la presó comuna de la dita ciutat, lo dit don Loís dix que vocava a Déu que ell destroyria lo dit missatger de béns e persona. (*Capítols de Greuges per la ciutat d'Oriola*, segle xvb)

En conseqüència, podem afirmar que les diverses partícules gramaticals formades a partir d'*obstant*, van tenir en català antic un funcionament gramatical que no cal justificar com a forma de participi de present. Fins i tot, casos com el següent, en què *en res* podria ser considerat un complement dependent d'*obstant* no invaliden la nostra proposta, atès que semblen el resultat de jocs retòric tardans, amb els quals es vol reforçar l'absència de contradicció.

- (21) altrament, passat dit termini lo qual a vós per adaçò precisa y peremptòriament vos assignam, procehirem y manarem proce hir en dit negoci segons serà de dret y de justícia, vostra absència en res no obstant més contumàcia exigint. (*Corts Generals de Montsó*, xv1b)

Així, doncs, hem de tractar de justificar la introducció en català d'aquestes partícules gramaticals fora dels pressupòsits de la teoria de la gramaticalització. La forma llatina de *no obstant* porta a pensar en un manlleu des del llatí. Aquesta hipòtesi es veu reforçada pel fet que, com veurem a l'apartat següent, la forma *no obstant* en català antic apareix de manera molt marcada en dues tradicions discursives (text religiós i text jurídic), de manera paral·lela al que va passar al francès i a l'italià. Aquestes evidències ens porten a explorar a l'apartat següent la possibilitat que la presència de *no obstant* en català a partir del segle XIV sigui el resultat del contacte de llengües i de la influència de les normes retòriques imperants a l'edat mitjana europea.

4. CONTACTE DE LLENGÜES I CANVI GRAMATICAL

Als apartats anteriors hem provat que la preposició, la conjunció i, fins i tot, el MD formats a partir de l'antic participi de present llatí *obstant* es troben completament gramaticalitzats en català ja en el període medieval, sense que es pugui suposar una

línia evolutiva ininterrompuda des del llatí, atès que les primeres documentacions són de la segona meitat del XIV. Queda, doncs, demostrat que l'aparició de *no obstant* en català no és el resultat d'un procés de gramaticalització o de pragmaticalització dins d'aquesta llengua. Els indicis que tenim apunten que la gramaticalització s'hauria donat en una altra llengua, des de la qual hauria passat al català la partícula gramatical que ens ocupa en les variants prepositives, conjuntives i com a MD. La possibilitat que les partícules gramaticals es vegin sotmeses a processos de transferència entre llengües no és ni de bon tros estranya, ans al contrari. Sovint les paraules gramaticals, també els MD, es veuen sotmeses a la influència del contacte de llengües (Matras 2011).

Com ja hem assenyalat, la primera documentació de *no obstant* en català es dona en un text que és una traducció d'una obra italiana, *Il Corbaccio* de Boccaccio. Per tant, podria pensar-se que es tracta d'un manlleu d'una partícula de l'italià. Tanmateix, no podem ignorar el fet que tenim exemples llatins des del segle XII en l'obra de l'escolàstic John de Salisbury.

- (22) Deinde paucis diebus elapsis, aduersarii eius nobis uestrae beatitudinis apices attulerunt, praecipientes causam fine debito sine appellationis subterfugio terminari, non obstante rescripto quod Rodb(ertus) a uestra mansuetudine per subreptionem obtinuit. (*Epistularium Iohannis Sarisberiensis*, ep. : 57, pàg. : 98, línia: 2)

‘Uns pocs dies després, els seus adversaris ens van portar unes cartes de vostra beatitud, amb instruccions que s'havia de portar el cas a la seva conclusió sense possibilitat d'apel·lació, no obstant l'escrit de resposta que Robert va aconseguir clandestinament de vostra mansuetud’

No és objectiu d'aquest treball tractar l'evolució de *non obstante* en llatí. Així i tot, creiem que es pot traçar un camí de gramaticalització que es consolidà en el llatí medieval. El participi *obstante* no es documenta en llatí clàssic amb valor contraargumentatiu. Més encara, la consulta del corpus BREPOLIS prova que, fins al període medieval, *obstante* i el plural *obstantibus* van tenir una presència insignificant en la llengua llatina (fonamentalment, van començar a emprar-se a partir del segle XIII). Pel que fa a la construcció contraargumentativa, observem que al segle XIII, coincidint amb l'apogeu de l'escolàstica, es comencen a difondre les construccions *non obstante* + SN/*non obstante* + ORACIÓ/ *hoc non obstante*, sense rastres de valors participials. Així, per exemple, tenim la forma prepositiva (23) i el MD (24) en l'obra de Ramon Llull, i la conjunció en la *Summa Teològica* de Tomàs d'Aquino (25). Les formes que podem considerar MD en llatí apareixen, com en català antic, al costat d'un pronom anafòric (*hoc*) i admeten la combinació amb MD compatibles amb el seu significat (26).

- (23) Aeternitas et summa sapientia sunt distinctae rationes realiter in intellectu humano absque distinctione essentiae et naturae earundem, et quaelibet earum idem quod alia, non | obstante ipsa distinctione. (Ramon Llull, *Ars inuentiua ueritatis* (op. 44) Dist.: 2.3, pàg.: 58, línia: 609)
 ‘L’eternitat i la summa saviesa són principis diferenciats, de fet, en l’intel·lecte humà (però) sense distinció de llur essència i de llur naturalesa, i qualsevol d’elles (és) el mateix que l’altra, no obstant la distinció mateixa’.
- (24) Sed hoc mirabile est, quod, cum ego fuerim contra te et contra creaturas tuas, quod me creaturis uti permisisti, quibus uti non eram dignus, quia ipsae non debent homini seruire, qui est contra te et contra finem, quare sint; et hoc non obstante, adhuc de te spero ueniam et benedictionem, ac si non peccassem, et creaturis non iniuriatus fuissem. (Ramon Llull, *De contemplatione* (op. 76) modus : 7, línia : 44 [*])
 ‘Però és admirable que, malgrat haver estat jo contra teva i contra les teves criatures, que tu m’has permès servir-me de les teves criatures, de les quals jo no era digne de servir-me’n, ja que elles no han de servir l’home que és contra tu o contra el propòsit per a què existeixen; i això no obstant, encara espero de tu el perdó i la benedicció, i, si no hagués pecat, tampoc no hagués estat injuriat per les criatures’.
- (25) Ad quartum dicendum quod pecunia, vel possessio, vel fructus simoniace accepti, debent restitui Ecclesiae in cuius iniuriam data sunt, non obstante quod praelatus, vel aliquis de collegio illius Ecclesiae, fuit in culpa, quia eorum peccatum non debet aliis nocere. (Tomàs d’Aquino, *Summae Theologiae*: 100, articulus 6, responsio ad argumentum 4, línia 1)
 ‘En quart lloc cal dir que els diners, les possessions o els fruits adquirits de manera simoníaca, s’han de restituir a l’església en perjudici de la qual han estat lliurats, no obstant /malgrat que el culpable hagi estat el prelat o algú de la junta d’aquella església, ja que llur pecat no ha de perjudicar els altres’.
- (26) Et tamen hoc non obstante, non guttam nec partem, sed totum exposuit pro nobis redimendis. (Margareta Porete, *Speculum Simplicium Animarum*, cap. 126, línia 35, BREPOLIS)
 ‘I tanmateix no obstant això, (Crist) va oferir, per a redimir-nos, no una gota o una part (de la seva sang), sinó tot ell sencer’.

Atès que l’emergència d’aquestes partícules es concentra al segle XIII es pot proposar, per tant, que es tracta d’una innovació de llatí medieval que potser va ser afavorida per les pràctiques retòriques de tradicions discursives concretes, com ara l’escolàstica.⁸ *Hoc non obstante, non obstante quod* i *no obstante* + SN resultaven molt pràctics com a elements contraargumentatius en la dialèctica del discurs escolàstic, desenvolupada en l’obra *Sic et non* de Pere Abelard. En efecte, segons la dialèctica d’Abelard l’ensenyament es basava en dues formes fonamentals, la *lectio* o comentari

8. Cf. Barra (2010) en relació amb les innovacions del llatí medieval.

d'algun aspecte doctrinal del *Llibre de les Sentències* de Pere Llombard o d'alguna sentència de les autoritats (la Bíblia, els Pares de l'Església o els concilis), i la *disputatio*, fonamentada en l'argumentació, amb arguments a favor i en contra d'una idea, que va evolucionar cap a les *questiones*. Aquestes qüestions es fonamentaven en l'argumentació dialèctica (cf. Llopis 2015 i les referències incloses en aquest treball). En conseqüència, un element gramatical com ara *no obstant* (MD sota la forma *hoc non obstante*; conjunció amb la forma *non obstante quod*, i preposició quan *non obstante* va seguit d'un SN) oferia un avantatge fonamental, atès que permetia argumentar incorporant tesis contràries.

Ara bé, tot i que els autors escolàstics (i escriptors religiosos en general) copen la majoria dels usos de *non obstante* com a partícula gramatical en el corpus de textos llatins BREPOLIS al segle XIII, les partícules formades a partir de *non obstante* es troben en altres tradicions discursives. Així, al segle XIII apareixen en textos epistolars de teòlegs, on es pot reconèixer la influència de l'escolàstica, però també en obres literàries escrites en llatí, com ara *Les Historiae destructionis Troiae* de Guido delle Colonne o en textos hagiogràfics com la *Vita Iulianae Corneliensis*, historiogràfics com la *Historia de rebus Hispaniae sive Historia Gothica* de Rodrigo Jiménez de Rada o la *Crònica* de Salimbene de Adam, o jurídics com ara les *Constitutiones* de Fridericus I. En llatí, no trobem, però, la preferència pel text jurídic que Klare (1958: 153) va atribuir a *non obstante*, i que sí que es dona a les llengües romàniques, amb l'excepció de l'espanyol (Garachana 2014, 2018) les quals van difondre l'ús de les formes gramaticals generades a partir de *no obstant* en textos jurídics i administratius.

5. NO OBSTANT AIXÒ COM A CALC GRAMATICAL

El català va seguir, amb certes particularitats, la tendència ancorada en les tradicions discursives que presentàvem en l'apartat anterior. Aquest comportament prova que, tot i que *no obstant* es va gramaticalitzar en una tradició textual concreta (l'escolàstica), es va difondre en un tipus textual diferent (el text jurídic). Probablement, aquest salt de tipologia tingué a veure amb el fet que la temàtica religiosa estava molt lligada a la llengua sacra, és a dir, al llatí. En canvi, des d'aviat el text jurídic va començar a ser redactat en llengua vernacular per tal de donar resposta a les demandes i les necessitats de la població. I aquest gènere textual també es caracteritza per una retòrica que sovint incorpora la contraargumentació. Per tant, les formes construïdes sobre *no obstant* oferien un recurs estilístic de gran utilitat. El pas entre tradicions no degué ser difícil, ja que els juristes medievals eren normalment homes de religió.

Si observem la taula 3, podrem veure que en català *no obstant* es va emprar per primer cop al segle XIV en la traducció del *Corbatxo*, la qual cosa estaria en consonància amb la tendència llatina que veïem en l'apartat anterior. El segle XV marca, però, l'inici del canvi. Si observem la taula 4, en la qual hem separat la primera meitat i la segona meitat del segle XV, observem que, en la primera meitat, *no obstant* és encara més freqüent en el text religiós que en el text jurídic. En canvi, la segona meitat del segle XV marca la consolidació d'aquestes partícules en el text jurídic, tendència que s'anirà esvaint al segle XVII, quan el nombre més gran d'exemples es donarà en el text historiogràfic (taula 3)

Segle	Literari	Freq. 1000000 paraules	Histo- riogr.	Freq. 1000000 paraules	Text Relig.	Freq. 1000000 paraules	Text jurídic	Freq. 1000000 paraules	Científico- Tècnic	Freq. 1000000 paraules	Epistol i dietar	Freq. 1000000 paraules
XIV	—	—	—	—	2	1,5	—	—	—	—	—	—
XV	33	9,8	—	—	11	3,27	57	16,95	5	1,48	2	0,59
XVI	—	—	6	3,69	2	1,23	141	86,82	—	—	28	17,24
XVII	5	1,61	258	83,53	—	—	92	29,78	1	0,32	56	18,13
XVIII	18	6,96	199	77,02	4	1,5	66	25,54	1	0,38	14	5,41

Taula 3. Distribució de *no obstant* per gèneres textuais (segles XIV-XVIII)

Segle	Prosa ficcio	Freq. 1000000 paraules	Histo- riograf	Freq. 1000000 paraules	Text Relig.	Freq. 1000000 paraules	Text Jurídic	Freq. 1000000 paraules	Científico- Tècnic	Freq. 1000000 paraules	Epistol i dietar	Freq. 1000000 paraules
XVa	—	—	—	—	11	7,5	8	5,46	1	0,68	—	—
XVb	33	17,38	—	—	—	—	49	25,81	4	2,1	2	1

Taula 4. Distribució de *no obstant* per gèneres textuais (segle XV)

D'acord amb tot el que hem vist, sembla que la formació de *no obstant* com a partícula gramatical es va produir en el llatí medieval i que la introducció al català es degué produir a partir de les intenses relacions amb Itàlia a l'etapa (pre)renaixentista. Aquests contactes van determinar que *no obstant* s'introduís en català a través de l'italià com a calc gramatical característic de la llengua culta.

Si deixem de banda les qüestions relatives a l'origen de *no obstant* en una altra llengua, el que es fa palès és que les construccions amb *no obstant* van conformar una rutina gramatical productiva a les llengües romàniques medievals. Tres factors van contribuir-hi amb tota probabilitat. En primer lloc, els avantatges retòrics que oferia una partícula que suposava incloure en l'argumentació idees contràries a la tesi que

es volia defensar. En segon lloc, la forma *obstant* donava als textos l'aire llatinitzant que es cercava als escrits del segle XIV i molt especialment del segle XV europeus. És a dir, tot i que molt probablement la introducció de *no obstant* en català es produí mitjançant la influència italiana, això no impedeix de defensar que es degui a l'influx adstratístic que exercí el llatí sobre la cultura escrita medieval (Castillo & López 2010: 7). La influència quedà lligada a fets culturals concrets que van condicionar la llengua dels gèneres textuais. Això sembla evident pel que fa a l'escolàstica que va inundar el panorama cultural europeu del segle XI fins a mitjans del XV (Llopis 2015), però també per als textos jurídics i administratius. En relació amb el text jurídic, no es pot ignorar la influència del dret romà que es va difondre per Europa des de Bolonya (Kabatek 2001). En tercer lloc, no podem passar per alt la intensitat amb què el Renaixement es va irradiar des d'Itàlia. Aquest moviment va ser decisiu per a la difusió d'italianismes, però també de llatinismes. D'aquesta manera, la influència adstratística del llatí es va estendre fins al Renaixement (Barra 2008, 2010; Blatt 1957; Castillo & López 2010; Cornillie & Octavio de Toledo 2015; Genee 2005; Pons 2015; Solodow 2010; Timofeeva 2010). Aquesta influència no sols es reflecteix en l'ordre dels elements en l'interior de l'oració o en la introducció de nous termes llatins, sinó també en la renovació dels nexes textuais (Espinosa 1999, 2010; Llopis 2015; Estellés 2009; Pons 2008, 2010a/b i 2015a).

Aquestes noves marques de connexió enriquiren els mecanismes cohesius de les llengües romàniques medievals i renaixentistes. En general, es tracta de préstecs no orals, sinó fonamentats en l'escriptura i, per tant, originats en processos de canvi que van néixer en una varietat lingüística prestigiosa que va impactar en el naixement i desenvolupament de la pràctica escrita de les llengües vernaculars. En aquests casos, la introducció de les noves marques de connexió és un canvi característic del discurs après; no és, doncs, el resultat de la interacció fonamentada en la comunicació diària. Els parlants cultes de l'època estaven immersos en el que Ureland (1991: 28) designà amb l'expressió de *bilingüisme après*. Aquest tipus especial de diglòssia ha rebut el nom de *doble alfabetització (biliteracy)* (Genee 2005: 42). D'acord amb aquest autor, en situacions de doble alfabetització, es poden trobar en els textos escrits casos de transferència estilística i sintàctica, especialment quan es tracta de traduccions. La influència del llatí no es va limitar a les llengües romàniques, sinó que es va estendre per l'Europa occidental (Drinka 2013; Van de Pol 2012).

Abans de concloure aquest apartat, però, volem apuntar el fet que, tot i que els primers exemples gramaticals de *no obstant* que tenim documentats es donen en llatí, la possibilitat de l'origen italià no es pot descartar completament, sobretot perquè en italià el participi de present continua vigent a la llengua. A més a més, no

hem d'oblidar que l'autor que més freqüentment va fer servir *non obstante* en textos llatins va ser Sant Tomàs d'Aquino, que era italià. De fet, Blatt (1957: 134 i 135), proposà que es pogués donar una influència des dels vernacles europeus cap al llatí. En aquest treball, només podem assenyalar que *no obstant* es documenta des del segle XII en llatí, que se'n va fer un ús profús en la literatura escolàstica escrita en llatí i que l'existència de *no obstant* en català sembla que té a veure amb la llengua italiana. De tota manera, convé un estudi més exhaustiu sobre els orígens de la construcció per tal de determinar si *non obstante* va néixer en una llengua vernacla o en la llengua culta medieval per excel·lència, el llatí.

6. CONCLUSIONS

En aquest treball ens hem plantejat l'objectiu d'analitzar la creació del MD contraargumentatiu *no obstant això*: hem subratllat que no degué experimentar un procés de gramaticalització que portés d'una construcció de participi de present a una preposició que, al seu torn, donés lloc a una conjunció i a un MD com a conseqüència d'una ampliació del seu abast sintàctic. Els pocs exemples que podrien fer pensar que la preposició, la conjunció i el MD van conviure en català antic amb una antiga construcció de participi absolut, de la qual haurien sorgit, no invaliden la nostra hipòtesi. En efecte, com hem vist, aquestes construccions consisteixen en estructures híbrides —que han desaparegut de la llengua catalana— amb una morfologia pròpia d'un antic participi de present i un funcionament característic d'una preposició. Aquestes construccions híbrides són fruit de la imitació de la sintaxi llatina que marcà la llengua del segle XV.

Les formes amb *no obstant* s'encunyaren en el llatí medieval en una tradició discursiva, l'escolàstica, afavorides per les formes d'argumentació d'aquesta tradició discursiva, ja que *no obstant* en les variants prepositiva, conjuntiva i discursiva permetia incloure en la defensa d'una tesi arguments contraris. Les llengües romàniques, però, adoptaren aquesta forma en els textos jurídics. L'explicació d'aquesta migració textual rau, creiem, en dos fets. El primer és que la filosofia religiosa i els textos religiosos continuaren sent redactats en llatí durant molt de temps. El segon té a veure amb el fet que sovint els homes de lleis eren clergues, que bé van poder trasplantar al text jurídic una eina argumentativa tan pràctica com ara les formes gramaticals amb *no obstant*.

Pel que fa a la presència de les formes de *no obstant* en català, molt probablement aquestes són fruit d'un calc de l'italià, llengua que, per la seva banda, les hauria incorporades del llatí. Per tant, si l'emergència de *no obstant* en català és el resultat de dos manlleus gramaticals successius (del llatí a l'italià i d'aquesta llengua al català),

s'ha de posar en relleu la importància d'analitzar l'evolució de la gramàtica de les llengües situant les estructures sintàctiques en el moment cultural en què van sorgir. Als historiadors de la gramàtica, se'ns imposa, doncs, la tasca d'abordar l'estudi de les partícules gramaticals sense restringir l'anàlisi a la Teoria de la Gramaticalització.

MAR GARACHANA

Universitat de Barcelona

margarachana@ub.edu

ORCID 0000-0003-4923-3254

CORPUS

BREPOLIS = *Brepolis Library of Latin Texts Series A - B*, Turnhout, Brepols. [<http://www.brepolis.net/access.html>]

CICA = J. Torruella, J. Martines, M. Pérez Saldanya (2008) *Corpus Informatitzat del Català Antic*. [<http://seneca.uab.es/sfi/cica>]

CIMTAC = J. Martines, V. Martines (dir.) *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*, Alacant, ISIC-IVITRA.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AIJMER, K. (1997) «I think: an English modal particle», dins T. Swan i O. J. Westvik (ed.), *Modality in Germanic Languages*, Berlin, Mouton de Gruyter, p. 1-47.
- ALTURO, N. & C. MARIANA (2009) «La gramaticalització de *sisplaw*», *Els Marges*, 88, p. 15-38.
- ANSCOMBRE, Jean Claude & Oswald DUCROT (1983/1994) *La argumentación en la lengua*, Madrid, Gredos.
- ANTOLÍ, J. (2018) «El procés de constitució del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod)», *Notandum*, 48, p. 3-20.
- ANTOLÍ, J. & E. SÁNCHEZ (2014) «El Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis (CIMTAC)», *Estudios Hispánicos*, 22, p. 117-21.
- BATLLORI, M. & A. SUÑER (2004) «La formació de connectors complexos finals i causals», II Simposi Internacional «Vers una sintaxi històrica del català: metodologia i objectius».

- BARRA JOVER, M. (2008) «Tradición discursiva, creación y difusión de innovaciones sintácticas», dins J. Kabatek (ed.), *Sintaxis histórica del español*, Madrid, Iberoamericana, p. 127-150.
- (2010) «Cómo vive una lengua “muerta”», dins M. Castillo i M. López (ed.), *Modelos latinos en la Castilla medieval*, Madrid, Iberoamericana, p. 63-79.
- BEAUGRANDE, R. & W. DRESSLER (1981/1997) *Introducción a la lingüística del texto*, Barcelona, Ariel.
- BELLO, A. (1847/1988) *Gramática castellana destinada al uso de los americanos*, Madrid, Arco Libros.
- BLAKEMORE, D. (1987) *Semantic constraints on relevance*, Oxford, Blackwell.
- BLATT, F. (1957) «Latin influence on European syntax», *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*, II, p. 33-69.
- BRINTON, L. J. (1996) *Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions*, Berlin, Walter de Gruyter.
- CASTILLO, M. & M. LÓPEZ (2010) «Modelos latinos en la Castilla medieval», dins *Modelos latinos en la Castilla medieval*, Madrid, Iberoamericana, p. 7-23
- CHEN, G. (2002) «The grammaticalization of concessive markers in Early Modern English», dins O. Fisher, A. Rosenbach i D. Stein (ed.), *Pathways of Change*, Amsterdam, John Benjamins, p. 85-110.
- CORNILLIE, B. & Á. OCTAVIO DE TOLEDO (2015) «The diachrony of subjective amenazar ‘threaten’», dins A. D. M. Smith, G. Trousdale i R. Waltereit (ed.), *New Directions in Grammaticalization Research*, Amsterdam, John Benjamins, p. 187-208.
- COVARRUBIAS, S. (1611/2006) *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, Iberoamericana.
- CUENCA, M. J. (1992-1993) «Sobre l’evolució dels nexes conjuntius en català». *Llengua & Literatura*, 5, p. 171-213.
- CUENCA, M. J. & À. MASSIP (2005) «Connectors i processos de gramaticalització». *Caplletra*, 38, p. 259-77.
- DEGAND, L. & J. EVERS-VERMEUL (2015) «Grammaticalization or Pragmaticalization of Discourse Markers?», *Journal of Historical Pragmatics*, 16, p. 59-85.
- DRINKA, B. (2013) «Sources of Auxiliation in the Perfects of Europe», dins F. Van de Velde, H. De Smet i L. Ghesquière (ed.), *Multiple source constructions in language change*, 37 (3), p. 599-644.
- DUCROT, O. (1972) *Dire et ne pas dire*, Paris, Herman.
- (1984) «Esquisse d’une théorie polyphonique de l’énonciation», dins O. Ducrot (ed.), *Le dire et le dit*, Paris, Minuit, p. 171-233.
- (1995) «Les modificateurs déréalisants», *Journal of Pragmatics*, 24, p. 145-165.

- DUCROT, O. *et alii* (1980) *Les mots du discours*, Paris, Minuit.
- ERMAN, B. & U-B. Kotsinas (1993) «Pragmaticalization: the case of *ba'* and *you know*», *Studier i Modernsprakvetenskap*, 10, p. 76-93.
- ESPINOSA, R. (1999) «La dependencia del modelo latino en traducciones romances del siglo XIII», dins *Actas del II Congreso Hispánico de Latín Medieval*, p. 429-436.
- (2010) *Procesos de formación y cambio en las llamadas palabras gramaticales*, San Millán, Cilengua.
- ESTELLÉS, M. (2009) «Un caso atípico de gramaticalización (I)», *Rilce*, 25:2, p. 319-339.
- ESTELLÉS, M. & M. J. CUENCA (2017) «*Ans* y *antes*: de la anterioridad a la refutación en catalán y en español», *ZFK*, 30, p. 165-84.
- FREIXEIRO, X. R. (2005) «*Non obstante, sen embargo, nembargante(s)* e outros adverbios conectores do galego escrito», *Verba*, 32, p. 247-74.
- GARACHANA, M. (1997) «Procesos de gramaticalización», tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- (1998) «La evolución de los conectores contraargumentativos», dins E. Montolío i M. A. Martín (ed.), *Los marcadores del discurso*, Madrid, Arco Libros, p. 193-212.
- (1999) «Valores discursivos de las oraciones concesivas». *LEA*, XXI:2, p. 189-205.
- (2011) «Del espacio al tiempo en el sistema verbal del español», dins C. Sinner, J. L. Ramírez i M. J. Torrens (ed.), *Tiempo, espacio y relaciones espaciales*, San Millán, Cilengua, p. 89-124.
- (2013) «*Ço és (a saber)*: la reformulació als textos catalans antics», dins *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y de Filología Románicas*, p. 151-62.
- (2014) «Gramática e historia textual en la evolución de los marcadores discursivos», *Rilce*, 30:3, p. 959-984.
- (2015) «Teoría de la gramaticalización», dins *Actas del IX Congreso Internacional de Historia de la Lengua española*, 331-360.
- (2018) «New Challenges in the Theory of Grammaticalization», dins Ó. Loureda i S. Pons (ed.), *New Insights into the Grammaticalization of Discourse Markers*, Leiden/Boston, Brill, p. 198-230.
- (2019) «Connectores i Connexió», dins M. Pérez Saldanya i J. Martínez (ed.), *Gramàtica del català antic*.
- (en avaluació) «The history of Spanish preposition *mediante*», dins D. Nieuwenhuijsen i M. Garachana (ed.), *Exaptation, Refunctionalization and beyond*, Amsterdam, John Benjamins.
- GENEE, I. (2005) «Latin Influence on Old Irish?», *Journal of Celtic Linguistics*, 109:1, p. 33-72.

- GIVÓN, T. (1971) «Historical syntax and synchronic morphology», *Chicago Linguistic Society Proceedings*, 7, p. 394-415.
- (1979) *On Understanding Grammar*, New York, Academic Press.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, IEC.
- HALLIDAY, M. A. K. & R. HASAN (1976) *Cohesion in English*, Londres, Longman.
- KABATEK, J. (2001) «¿Cómo investigar las tradiciones discursivas medievales?», dins D. Jacob i J. Kabatek (ed.), *Lengua medieval y tradiciones discursivas en la Península Ibérica*, Madrid, Iberoamericana, p. 98-132.
- KABATEK, J. & D. GERARDS (2018) «Grammaticalization, distance, immediacy and discourse traditions», dins Ó. Loureda y S. Pons (ed.), *New Insights into the Grammaticalization of Discourse Markers*, Brill.
- KLARE, J. (1958) *Entstehung und Entwicklung der konzessiven Konjunktionen im Französischen*, Berlin, Akad. Verlag.
- LEHMANN, C. (1995) *Thoughts on Grammaticalization*, Munic, Lincom Europa.
- LENKER, U. (2000) «Soplice and witodlice: Discourse Markers in Old English», dins O. Fischer, A. Rosenbach i D. Stein (ed.), *Pathways of Change*, Amsterdam, John Benjamins, p. 229-249.
- LI, C. & S. THOMPSON (1974) «Co-verbs in Mandarin Chinese: Verbs or Prepositions?», *Journal of Chinese Linguistics*, 2-3, p. 257-278.
- (1976) «Development of the Causative in Mandarin Chinese: Interaction of Diachronic Processes in Syntax», dins M. Shibani (ed.), *The Grammar of Causative Constructions Syntax and Semantics*, New York, Academic Press, p. 477-492.
- LLOPIS, A. (2015) «Tradiciones discursivas medievales e innovaciones», dins E. Winter-Froemel, A. López, Á. S. Octavio de Toledo i B. Frank-Job (ed.), *Tradicionalidad discursiva e idiomacidad en los procesos de cambio lingüístico*, ScriptOraia, Narr Francke, p. 183-207.
- (2016) «Significado y funciones en los marcadores discursivos», *Verba*, 43, p. 231-268.
- LOUREDA, Ó. & S. PONS, ed. (2018) *New Insights into the Grammaticalization of Discourse Markers*, Brill.
- MARÍN, M. J. (2004) «Discurs i gramaticalització» tesi doctoral, Universitat de València.
- (2005a) «Gramaticalització i funció discursiva dels verbs de percepció», *Caplletra*, 38, p. 47-71.
- (2005b) *Marcadors discursius procedents de verbs de percepció*, València, Universitat de València.
- MARÍN, M. J. & M. J. CUENCA (1999) «La gramaticalització en els connectors: de l'oral a l'escrit», dins *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 1, p. 383-401.

- (2000) «Verbos de percepción gramaticalizados como conectores», *Revista Española de Lingüística Aplicada*, vol. Extra I, p. 215-38.
- MARTÍNEZ, C. (2017) «Evolució i procés de gramaticalització del marcador discursiu “noresmenys” en català antic», *ZFK*, 30, p. 53-76.
- (2018) «La gramaticalització dels connectors contraargumentatius en català modern», tesi doctoral, Universitat d'Alacant.
- MASSIP, À. (2003) «Les conjonccions temporelles et leur changement syntactico-sémantique», dins R. Caprini (ed.), *Parole romanze*, Alexandria, p. 305-318.
- MATRAS, Y. (2011) «Grammaticalization and Language Contact». dins H. Narrog i B. Heine (ed.), *Oxford Handbook of Grammaticalization*, Oxford, OUP, p. 279-290.
- MEDEROS, H. (1988) *Procedimientos de cohesión en el español actual*, Tenerife, Cabildo Insular.
- MENGDEN, F. von & H. J. SIMON (2014) «What is then, this grammaticalization?», *Folia Linguistica*, 48:2, p. 347-60.
- MONOGRÀFIC (2017) «Marcadors del discurs i gramaticalització en català i altres llengües», *ZFK*, 30.
- NEBRIJA, E. A. (1492/1989) *Gramática de la lengua castellana*, Madrid, Centro de Estudios Ramón Areces.
- NORDE, M. (2009) *Degrammaticalization*, Oxford, OUP.
- (2011) «Degrammaticalization», dins H. Narrog & B. Heine (ed.), *The Oxford handbook of grammaticalization*, New York, OUP, p. 475-487
- OBIS, A. (2017) «El grau de gramaticalització dels marcadors metadiscursius endòrics», *ZFK*, 30, p. 123-42.
- OCAMPO, F. (2006) «Movement Towards Discourse Is Not Grammaticalization», dins N. Sagarra i A. J. Toribio (ed.), *Selected proceedings of the 9th Hispanic Linguistics Symposium. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project*, pp 308-319.
- OCTAVIO DE TOLEDO, Á. (2018) «Paradigmaticisation through formal resemblance», dins S. Pons i Ó. Loureda (ed.), *New Insights into the Grammaticalization of Discourse Markers*, Brill.
- PÉREZ SALDANYA, M. & V. SALVADOR (2014) «Oraciones concesivas», dins C. Company (dir.), *Sintaxis histórica de la lengua española. Tercera parte*, México, FCE-UNAM, p. 3697-3839.
- PONS, S. (2008) «Gramaticalización por tradiciones discursivas». dins J. Kabatek (ed.), *Sintaxis histórica del español y cambio lingüístico*, Madrid, Iberoamericana, p. 249-274.
- PONS, L. (2010a) «La historia de los marcadores discursivos en español», dins Ó. Loureda i E. Acín (ed.), *Los estudios sobre marcadores del discurso en español, hoy*, Madrid, Arco Libros, p. 523-615.

- (2010b) «La elaboración léxica desde modelos latinos», dins M. Castillo i M. López (ed.), *Modelos latinos en la Castilla medieval*, Madrid, Iberoamericana, p. 81-111.
- (2015) «Prejuicios y apriorismos en la investigación histórica sobre marcadores discursivos», dins M. Borreguero i S. Gómez-Jordana (ed.), *Les marqueurs du discours dans les langues romanes*, Limoges, Lambert-Lucas, p. 285-303.
- SÁNCHEZ, C. (2014) «Preposiciones, conjunciones y adverbios derivados de participios», dins C. Company (dir.), *Sintaxis histórica de la lengua española. Tercera parte*, México, FCE-UNAM, p. 2055-2177.
- SANCHO, P. (2001) «La gradualidad de los procesos de gramaticalización», *Cuadernos de Investigación Filológica*, 27, p. 285-306.
- SOLODOW, J. B. (2010) *Latin Alive*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SOUTET, O. (1990) *La Concession en français : des origines au XVIIe siècle*, Genève, Droz.
- SPERBER, D. & D. WILSON (1986/1994) *La relevancia*, Madrid, Visor.
- TIMOFEEVA, O. (2010) «Non-finite Constructions in Old English With Special Reference to Syntactic Borrowing from Latin», tesi doctoral, Universitat de Helsinki.
- TORRUELLA, J. (2016) «Tres propuestas en el ámbito de la lingüística de corpus», dins J. Kabatek i C. De Benito (ed.), *Lingüística de corpus y lingüística histórica iberorrománica*, Berlín, De Gruyter, p. 90-112.
- TRAUGOTT, E. (1982) «From propositional to textual and expressive meanings», *Perspectives on historical linguistics*, p. 245-71.
- (1995) «The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization». *ICHL XII, Manchester* 1-23.
- URELAND, P. S. (1991) «Introduction», dins P. S. Ureland i G. Broderick (ed.), *Language Contact in the British Isles*, Tübingen, Max Niemeyer, p. 11-34.
- VALDÉS, J. (1535/1976) *Diálogo de la lengua*, Madrid, Espasa-Calpe, 1976.
- VAN DE POL, N. (2012) «Between copy and cognate: the origin of absolutes in Old and Middle English», dins M. Robbeets i L. Johanson (ed.), *Copies versus Cognates in Bound Morphology*, Leiden, Brill, p. 257-332.
- VILLAÇA KOCH, I. (1989) *A coesão textual*, San Pablo, Contexto.